

Konstantin Konik – kirurg, pedagoog, riigimees

Arne-Lembit Kõöp – Ida-Tallinna Keskhaigla

Konstantin Koniku – kirurgi, pedagoogi, riigimehe sünnist möödus 31. detsembril 2003. a 130 aastat. Viimasel ajal on temast vähe kirjutatud. Nõukogude võimu ajal ei olnud see võimalik ja pärast iseseisvuse taastamist on ta teenimatult unustusse jäänud. Mind juhtisid tema juurde kolm asja. Sain kingituseks Maxolly tuntud akvarelli järgi tehtud litograafilise lehe Eesti iseseisvuse manifesti väljakuulutamises 29. veebruaril 1928, kus seisavad Päästekomitee liikmed Konstantin Päts, Jüri Vilms ja Konstantin Konik. Teiseks, Metsakalmistul, kus ma sageli käin, jääb kirjanike hauaplatside juures üle mäe minnes vasakut kätt K. Koniku väike valgest marmorist hauaplaat, ja kolmandaks, uurides Keskhaigla 1920. aastate operatsioonijärnaale, leidsin sealt operaatorina K. Koniku nime.

Pärast K. Koniku surma avaldasid meenutusi temast ajakirjas Eesti Arst Aadu Lüüs ja prof Ulrich Karell ning ajakirjas Tänapäev tema võitluskaaslased Jaan Tõnisson, Ilmar Raamot, Eduard Laaman jt. Samas ajakirjas avaldas K. Konik ise varem poliitilisi ja päevakohaseid artikleid.

Konstantin Aleksander Konik sündis Tartus 31.12.1873 voorimees Peeter Koniku ja tema abikaasa Marie pojana. K. Konik lõpetas 1893. a Tartu gümnaasiumi, astus samal aastal Tartu Ülikooli arstiteaduskonda ja lõpetas selle arstikutsega 11.12.1898. Ta sooritas maa-arsti (sel ajal kreisiarst) eksamid 4.5.1899 (1, 2).

Kuna tol ajal arstikohad haiglates ja teised ametlikud arstikohad olid täidetud enamasti balti-saksa või vene arstidega, otsustas noor arst minna tööle Venemaale. Algul töötas ta suhkruvabriku arstina Podoolia kubermangus, seejärel siirdus Odessa Evangeeliumi Seltsi haiglasse, kus töötas kirurgiaosakonna assistendina 1900.–1904. a. Siin alustas ta 1903. aastal doktorieksamite sooritamist.

Vene-Jaapani sõjast võttis ta osa 1904–1905 Burjaatias Verhne-Udinskis (nüüd Ulan-Ude) paikneva Odessa Punase Risti Laatsareti ordinaatorina. Naasnud pärast sõja lõppu Odessasse, sooritas ta viimased doktoriõppe eksamid.

Seejärel siirdus radikaalselt meelestatud K. Konik Tartusse Ülikooli haavakliiniku assistendiks. Tolleaegne kliiniku juhataja Maximillian Friedrich Werner Zoege von Mannteuffel peab K. Konikut oma koolkonna jätkajaks Eestis (3).

1908. sügisel kaitses K. Konik Tartu Ülikoolis meditsiinidoktori väitekirja “Kaela sümpaatilise närvi resektsioonist Basdow'i tõve puhul”. Tartu perioodil aval-

das K. Konik H. Koppeli toimetatud Postimehe lisan "Tervis" tervishoiualaseid artikleid ja pidas loenguid seltsides.

Tallinna asus K. Konik 1. jaanuaril 1909. Algul töötas ta 1906. a asutatud Eesti Arstide Erakliinikus ja oli selle juhataja kuni 1912. a-ni. Aastatel 1913–1918 oli K. Konik Vene-Balti Tehaste vanemarst.

Mitme katse järel õnnestus 1912. a Tallinnas asutada esimene eesti arstide selts – Põhja-Balti Arstide Selts. Asutamiskoosoleku avas K. Konik lühikese sõnavõtuga, koosolek peeti Raekoja saalis. K. Konik oli seltsi laekuriks kuni selle lõpuni 1918. Põhja-Balti Arstide Selts taastas ajakirja Tervis väljaandmise. Selle väljaandjateks olid H. Koppel, K. Saral ja tegevtoimetajaks K. Konik. Eestikeelse terviseajakirja väljaandmine oli tol ajal suure tähtsusega tervishoiuteadmiste levitamisel ja eestikeelse meditsiinilise sõnavara loomisel-arendamisel.

K. Konik oli 08.01.1915 kuni 01.11.1917 Tallinna linna tervishoiubüroo juhataja. Sel ametikohal pööras ta erilist tähelepanu kooliarstide tegevuse korraldusele.

K. Konikut ei rahuldanud ainuüksi arstlik tegevus. Ta liitus noorte ja radikaalsete vaadetega poliitikutega, kelle eestvedajateks olid Otto Strandmann ja Jüri Vilms. Sellest rühmitusest kujunes pärastpoole Tööerakond. Maapäeva liikmena oli K. Konik Eesti Maavalitsuse liige, ajalehe Vaba Maa asutajaliige (1918. a) ja samuti oli ta tegev Tallinna Linnavolikogus.

K. Koniku poliitiline tegevus tõi talle sellise tuntuse ja tunnustuse, et ta valiti Eestimaa Kubermangu Ajutise Maanõukogu vanematekogu ning kubermanguvalitsuse koosolekul 19.02.1918 Eestimaa Päästmise Komitee liikmeks koos Konstantin Pätsi ja Jüri Vilmsiga. See komitee avaldas 24.02.1928 "Eesti iseseisvuse manifesti" ja nimetas ametisse Eesti Ajutise Valitsuse.

Eesti Ajutise Valitsuse tegutsemise ajal oli K. Konik 1918.–1920. a Tervishoiu Peavalitsuse juhataja, 1918. a detsembris nimetati ta Sõjaväe Haigemajade kirurgikonsultandiks. Ta organiseeris kirurgilise abi andmist haavatutele Tallinna Keskhaigla haavajaoskonnas. Nii oli K. Konik esimene eestlasest haavaosakonna juhataja Keskhaiglas, töötades sel ametikohal kuni 1. märtsini 1920. Tervishoiu Peavalitsuse juhatajana organiseeris K. Konik Judenitsi vägede poolt levitatava kõhutüüfuse epideemia likvideerimist 1919. aasta lõpul.

Eesti Vabariigi haridusminister kinnitas K. Koniku Tartu Ülikooli professoriks ja haavakliiniku juhatajaks 07.09.1919 (2). TÜ haavakliiniku juhatajana asus ta tööle 01.03.1920 ja juba 10.09.1920 määrati ta arstiteaduskonna dekaaniks. Sellele ameti-

kohale valiti ta tagasi veel kahel korral. Nii oli ta arstiteaduskonna dekaan kuni 01.03.1931.

Eesti iseseisvuse algaastail oli ülikoolis vähe eestlastest õppejõude. Nii oli arstiteaduskonnas 1920. a 8 eestlasest ja 7 muulasest õppjõudu. Kui 1931. a K. Konik dekaani ameti maha pani, oli see vahetult vastavalt 14 ja 7. Palju tähelepanu nõudis sel ajal kliinikute ja instituutide tööerakendamine, nende majanduslik kindlustamine ning personali leidmine. Tema osavõtul kutsuti ellu uued allüksused: närvikliinik, lastekliinik, kehalise kasvatuse instituut jt. Tartu Ülikooli juurde asutati 1925. a Eesti Õdede Ühingu algatusel õdedekool. Ka seda ettevõtmist toetas K. Konik nõu ja jõuga.

Eelmise sajandi algul oli tuberkuloos raske haigus, mis tihti lõppes surmaga ja mille ravivõimalused olid võrdlemisi tagasihoidlikud. Esimene Tiisikuse (tuberkuloosi) Vastu Võitlemise Selts (TVV Selts) kutsuti ellu Tallinnas 1922. aastal. Tartu Linna-Maakonna TVV Seltsi põhikiri valmis 1924. aastal, põhikirjale allakirjutanute seas oli ka K. Konik.

Eesti arstide päeval 14. ja 15. juulil 1923 Pärnus otsustati laiendada kohalike tiisikusevastaste seltside võrgustikku ja ühendada nende tegevus. Tiisikuse Vastu Võitlemise Liidu põhikiri registreeriti 24. märtsil 1925. TVV Liidu juhatuse esimeheks valiti K. Konik.

Pikka aega oli K. Konik ajakirja Eesti Arst toimetuse liige, olles samal ajal ka paljude seal avaldatud artiklite autor (6).

Eesti Arstiseltside Liidu aastakoosolekutel esines K. Konik aruannetega arstiteaduskonna tegevuse kohta (2). Ta põhjendas seal arstide õppeaja pikendamise vajadust 6 aastale, vajadust suurendada üliõpilaste arvu ning seada sisse vastuvõtukatsed.

Arst-kirurgi ja pedagoogi töö kõrval oli K. Konik populaarne poliitik. V riigikogu liikmeks valiti ta Tööerakonna nimekirjas. Jaan Tõnissoni valitsuses oli K. Konik 18.05.33 kuni 21.10.33 sotsiaal- ja haridusminister (7).

Olles vaadetelt demokraat ja tuline Eesti vabariigi arengu eest võitleja, elas ta raskelt üle vabadussõjalaste liikumise esilekerkimist Eesti poliitikas. Selle kohta kirjutab M. Päss Tänapäeval: "Vabadussõjalaste järsk tõus ja nende põhiseaduse läbimine rahvahääletusel J. Tõnissoni päevil, mis tõi endaga kaasa parlamendi dekadentsi, mõjus depressiivselt Konstantin Konikusse" (8). Nii tekkis tal 11. septembril 1933 parempoolne halvatus. Aegapidi paranes ta intensiivse võimlemise tulemusel sedavõrd, et oli võimeline pidama loenguid ja juhtima kliinikut.

Jätkus ka K. Koniku huvi poliitika vastu, ta suhtles aktiivselt J. Tõnissoniga ja Ilmar Raamotiga, kellega tal olid ühised poliitilised seisukohad. K. Konik kirjutas poliitilisi diktatuurivastaseid ja haridusalaseid artikleid, mida avaldas Tänapäevas. Vaatamata vastumeelsusele diktatuuride suhtes ei osanud ta ilmselt informatsiooni puudulikkuse tõttu õigesti hinnata olukorda Venemaal, lootes sealse poliitilise olukorra demokratiseerumisele.

K. Konik suri ootamatult 3. augustil 1936. a Tartus ja ta põrm sängitati Tallinna Metsakalmistule, kus ta haud on tähistatud väikese valge marmorplaadiga.

K. Konik oli abielus kaks korda. Ta pidi üle elama mõlema abikaasa surma. Lapsi K. Konikul ei olnud, kuid ta lapsendas teise naise tütre.

Prof Ulrich Karell analüüsib ajakirjas Eesti Arst K. Koniku kui kirurgi omadusi ja käitumist haigetega (9). Ta rõhutab K. Koniku sügavat tähelepanelikkust haigete uurimisel, tema kaalukust operatsioonivajaduse määramisel ja kohusetundlikkust opereeritud haigete jälgimisel. Kui operatsioon oli ainus võimalus haige elu päästmiseks, võttis ta ette riski ja opereeris haiget. Kui operatsioonist ei sõltunud haige elu ja operatsiooni efekt oli kaheldav, loobus K. Konik operatsioonist.

K. Konik oli osav kõnemees, esitas ainet elavalt ja põnevalt, see tõi talle edu poliitikas ning virgutas ka õpilasi hoolsale tööle.

K. Konik on publitseerinud 23 artiklit ajakirjas Eesti Arst. Tema sulest on avaldatud doktoridissertatsioon ja 3 artiklit venekeelsetes ajakirjades (10).

K. Konik oli EÜSi liige ja teda peetakse EÜS üheks väljapaistvamaks vilistlaseks (11).

K. Koniku teeneid on nii tema eluajal kui ka hiljem väga tagasihoidlikult tunnustatud. Ta oli küll Eesti Vabadusristi III liigi 1. järgu kavaler, kuid mälestust temast tähistab vaid tagasihoidlik marmortahvel Metsakalmistul ja bareljeef A. Linkbergi nim auditooriumis TÜ Kliinikumis. Ometi on tal hindamatud teened Eesti iseseisvuse saavutamisel, eesti rahvusülikooli arstiteaduskonna ja eestikeelse teadusliku meditsiiniajakirja ning eesti meditsiinikeele arendamisel. Ta oli edukas arst ja õpetaja, tal on hindamatud teened arstiabi korraldamisel Eestis.

Kirjandus

1. Eesti Üliõpilaste Selts 1870–1905. Biograafilisi andmeid. Alunda; 1965.
2. Lüüs A. Mõningaid jooni prof K. Koniku arstlik-seltskondlikust tegevusest. Eesti Arst 1937;16:1–9.
3. Käbin I. Die medizinische Forschung und Lehre an der Universität Dorpat (Tartu) 1902–1940. Lüneburg: 1968;450–1.
4. Kruus H. Punased aastad. Tartu: Eesti kirjanduse seltsi kirjastus; 1932.
5. Konik K. Mälestuse katkendid. Mälestused iseseisvuse võitluspäevilt. I köide. Tallinn: K Ü Rahvaülikooli kirjastus, 1930.
6. Valdes A. Eesti meditsiinilis-kirjanduslik kultuur. Eesti Arst 1938;17:100–18.
7. Eesti Entsüklopeedia. Tartu: 1934.
8. Päss M, Vilms J, Konik K. Tänapäev 1936;9:276.
9. Karell U. Prof K. Konik kirurgina. Eesti Arst 1937;16:10–13.
10. Lüüs A. Täienduseks prof K. Koniku teaduslike tööde loetelule. Eesti Arst 1937;16:175.
11. Grönberg A. Eesti Üliõpilaste Seltsi ajalugu. Montreal: 1985.